

A Szlovák Műszaki Könyvtár

Jan Kurak - Marta Ehnová

A Szlovák Műszaki Könyvtárat, a Szlovák Műszaki Főiskolával együtt 1938-ban alapították Kassán. A két intézmény története szorosan összefonódik. Az első három esztendőben a könyvtárnak politikai események hatására háromszor is költöznie kellett. A könyvtárak két otthona is volt Pozsonyban, mielőtt jelenlegi helyét 1952-ben a Szabadság téren elfoglalta volna. A könyvtár még ma is ötfelé van szétszórva Pozsony környékén.

A Szlovák Műszaki Főiskola Központi Műszaki Könyvtára egy 700 kötetes könyvállománnyal indult 1938-ban. Állománya azóta 3,7 millióra növekedett, könyvet, időszaki kiadványt, szabványt, szabadalmat és vállalati irodalmat tartalmaz.

A könyvtár 1951 augusztusában függetlenné vált a főiskolától és nyilvános tudományos könyvtár lett. Jelenlegi nevét 1960-ban kapta.

A Szlovák Műszaki Könyvtár több fontos funkciót is ellát Szlovákia könyvtári és információs rendszerében: központi műszaki könyvtár és országos műszaki információs központ is egyben. A 350 szlovák műszaki könyvtár, tudományos-műszaki jellegű munkahely és gazdaság információs hálózatának központi könyvtáraként a Szlovák Műszaki Könyvtár koordináló és módszertani funkciót is ellát, beleértve az alkalmazottak továbbképzését is.

A klasszikus könyvtári feladatok között a Könyvtár különböző típusú időszaki és nem időszaki dokumentumok beszerzésével építi állományát, beleértve a szabadalmakat, szabványokat, vállalati irodalmat. A Könyvtár gyűjtőköre kiterjed a műszaki tudományokra (gépipar, vegyipari technológia, elektronika, energetika, építőipar,

A szerzők „*The Slovak Technical Library, Bratislava*” c. tanulmányát Orbán Éva tömörítette.

építészet, automatizálás, számítástechnika, vegyipar) és a műszakiakhoz kapcsolódó ágazatok egész sorára (mezőgazdasági gépesítés, szállítástechnika stb.). Ezen túlmenően kiterjed a természettudományok egyes területeire is (matematika, fizika, kémia, geológia, biokémiai biológia, molekuláris biológia, biofizika, mikrobiológia és környezetvédelem). Újabban a menedzsmentre, marketingre, szolgáltatásokra és statisztikára orientált közgazdasági tudományok irodalmát is gyűjtik.

Időszaki kiadványokban különösen gazdag a gyűjtemény. A könyvtár 1938 óta gyűjt időszaki kiadványokat. Jelenleg 427 csehszlovák és 868 külföldi címet tartalmaz az állomány. Az időszaki kiadványok zöme külön olvasóteremben férhető hozzá.

A könyvtár azok közé a csehszlovákiai könyvtárak közé tartozik, amelyek szabvány, szabadalom és vállalati irodalom gyűjtésével is foglalkoznak. Mivel ezen a téren a Szlovák Műszaki Könyvtár rendelkezik a legnagyobb állománnyal, ő a legaktívabb szolgáltató is.

A szabványgyűjtemény elsősorban a műszaki, a mérés tudományi és a termékminőséggel kapcsolatos irodalomra összpontosul. Gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a Csehszlovák állami és ágazati normatívákból és szabványokból (CSN vagy ON). Az állományban megtalálhatók a külföldi szabványok is, elsősorban a jelentősebb ipari államok (Belgium, Ausztria, Németország, Norvégia, Svédország, Nagy-Britannia és az USA), a kelet- és közép-európai országok (Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária, Szovjetunió) és a nemzetközi szervezetek, az ISO (International Standardization Organization), IEC (International Electrotechnical Commission), CEN (Commission for European Standardization) szabványai.

A szabadalomgyűjtemény primer és szekunder állományból áll. A primer szabadalmi fájl a szabadalmak eredetijét, szerzői bizonyítványát és a csehszlovákiai, szovjet, skandináv, kelet- és közép-európai szabadalmi periodikumokat tartalmazza. A másodlagos állományban kártya-fájlok, kumulatív jegyzékek, az International System of Information on Inventions adatbázisai, szabadalmi referáló lapok és szabadalomismertetők találhatók.

A vállalati irodalom, amely 1955-től áll rendelkezésre, szórólapokat, prospektusokat, katalógusokat, címjegyzékeket, árjegyzékeket, termelési programokat, éves jelentéseket és házi folyóiratokat foglal magában. A könyvtár jelenleg az egész világból gyűjti a vállalati irodalmat.

A könyvtár gyűjteményét helybenhasználat, valamint belföldi- és nemzetközi kölcsönzés révén teszi hozzáférhetővé. A Műszaki Könyvtár az egyetlen olyan könyvtár Szlovákiában, amelyik külföldi könyvtárközi kölcsönzést folytat. Jelenleg a könyvtárak több mint 27.000 egyéni használója van és több száz szervezetnek, közöttük együttműködő könyvtárnak, nyújt információs szolgáltatásokat.

Az információs szolgáltatások a könyvtár elsődleges feladatai közé tartoznak. A könyvtári irodalomkutatást számítógéppel végzik, lehetőség van kurrens és retrospektív keresésre egyaránt. A kurrens kereséseket az alábbi adatbázisokban végezhetik:

- INSPEC (Information Services for the Physics and Engineering Communities) adatbázis. A Szlovák Műszaki Könyvtár e szolgáltatás Csehszlovákiai biztosítója 1974-től. A kereséseket évente 24 alkalommal kötegelt üzemmódban végzik.
- A könyvtár a vállalati irodalom adataiból adatbázist épít. Évente tíz alkalommal végeznek ebből SDI szolgáltatást, 184 keresőprofil szerint.
- A könyvtár adatbázist épít a külföldi szabványokból, amiből évente hat alkalommal végeznek SDI szolgáltatást, 190 keresőkép alapján.

A Szlovák Műszaki Könyvtárból online keresésre is lehetőség van belföldi- és külföldi adatbázisokból. A leggyakrabban használt adatbázisok az INSPEC, a WPI, a CA Search és a COMPENDEX.

A könyvtár a közelmúltban lehetővé tette az Európai Közösség ECHO adatbázisainak lekérdezését is. Az ECHO-t az EK tagországaiban széles körben használják.

A könyvtár a fentiekén kívül tanulmányokat és elemzéseket is készít. Az a célja, hogy a Szlovák Köztársaság ellenőrzési folyamatainak információellátásához hozzájáruljon. A tanulmányok a tudományok és technikai fejlődés és a környezetvédelem problémáival foglalkoznak.

Ezen túlmenően a Szlovák Műszaki Könyvtár maga is folytat kutató, módszertani és kiadói

munkát. A kutatás elsősorban az információs folyamatok automatizálását érinti. A módszertani tevékenység a szlovákiai műszaki és tudományos könyvtárak munkájának összehangolását célozza. A könyvtári és információs dolgozók továbbképzését és a könyvtári szolgáltatások fejlesztését is támogatják.

A jelenlegi kiadói tevékenységük - amely 1953-ban kezdődött - időszaki és eseti kiadványokra egyaránt kiterjed. A Könyvtár jelenleg hat periodikát (főként bibliográfiai kiadványokat) és 10-12 egyedi kiadványt (kézikönyvek, használóképzési segédletek, alkalmi kiadványok stb.) jelentet meg.

A könyvtár információs rendszerét 1973-ban gépesítették. A könyvtári számítógépközpont, amely viszonylag kis részlegként kezdte működését, három PDP 11-34-es egységgel, és egy csehszlovák gyártmányú M 16-22 egységgel látták el, amelynek 2,5 MB volt a tárolókapacitása, kb. 3,3 GB külső lemez kapacitással, terminális munkahelyeket összekötő csatomákkal stb. Az utóbbi két évben a szakrészlegek PC/AT 286-os személyi számítógépeket szereztek be.

A könyvtár folyamatosan gépesíti könyvkatalógusait. A kölcsönzési rendszert is egyszerűsítették. További fejlesztésekkel az ügyviteli munkák gépesítését oldották meg. A műszaki szakirodalom regionális katalógusaira épülő, az együttműködő könyvtárakkal közösen szerkesztett gépi központi katalógus létrehozása most a legfontosabb feladat. Ezek a számítógépes könyvtári és információs rendszerek még nem simulnak egyetlen integrált komplex egységbe. Ez több oknak tulajdonítható: a fejlesztés nehézségeitől, a megfelelő hardver hiányán át, a berendezésekkel kapcsolatos állandó gondokig.

A Szlovák Műszaki Könyvtár vezetésének célja az, hogy a könyvtár számítógépes hátterét megújítsa. Ezt a célt támogatja a Szlovák Gazdasági Stratégiai Minisztérium. Több ok miatt az egymástól távol eső helyi hálózatok (WAN-LAN rendszer) alapján álló osztott információs rendszert választották, mely megfelel a könyvtár munkafeltételeinek. A bibliográfiai adatokat az engedélyezett adataival integrálja. Modern adatbázisokat hoz létre a komplex információs szolgáltatások biztosítására és ezek korszerűsítésére. A Szlovák Műszaki Könyvtár gondoskodik a más szervezetekkel való együttműködés fejlesztéséről is. A WAN-LAN rendszert 1991-től lehet használni, ami nagy előrelépésnek tekinthe-

tő. Ezek a döntések a német, svéd, osztrák és más könyvtárak tanácsára születtek meg, szem előtt tartva a könyvtár távlati fejlesztését.

1989 novembere óta Szlovákia, akárcsak Kelet-Európa, alapvető politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi átrendeződésen ment át. Ezek a változások nagy hatással voltak a könyvtári tevékenységek szerkezetére is.

Az új, demokratikus jogok és szabadságok magukkal hozták a sajtószabadságot és a könyvtárak nagyobb mérvű hozzáférhetőségét a nyilvánosság számára.

Új kiadók egész sora jött létre, új folyóiratok jelennek meg, és a könyvek eladásának és terjesztésének állami monopóliuma is megszűnt. A könyvtárak ma már ideológiai tartalmuktól függetlenül bármilyen külföldi könyvet megvásárolhatnak.

A Műszaki Könyvtár legsúlyosabb problémája a piactudományra való áttérés. A gazdasági átalakulás a termelés csökkentését, a kereskedelem és a források fokozottabb ellenőrzését követeli meg, ami kihat a könyvtár munkájára is. Az infláció pedig tovább fokozza a nehézségeket. A nyersanyagok, az energia, a szolgáltatások, a bérleti díjak jelentősen emelkedtek. 1989-hez viszonyítva a belföldi könyv- és folyóiratárak megkétszereződtek, és a külföldi irodalom beszerzése is jóval több pénzt igényel. A postadíjak meredek emelkedése miatt jelentősen vissza kellett fogni a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést, és a nemzetközi dokumentumcserét.

A németországi Volkswagen-alapítvány jelentős támogatást nyújtott a Szlovák Műszaki Könyvtárnak. Ez a segítség több száz könyvet és száz, a könyvtár igényeinek megfelelően kiválasztott időszakos kiadvány kétéves előfizetését jelentette. Több száz könyvet kaptak amerikai alapítványoktól is - a Sabre-alapítványtól és az International Book Bank, Inc.-től. Sajnos, a helyi gazdálkodó szervezetek - a most alakuló magáncégek kivételével - nem kapnak adókedvezményt, és saját pénzügyi gondjaikkal küzdenek. Nemrég hozták létre a Dionyz Ilkovič alapítványt annak érdekében, hogy javítsák a műszaki irodalommal való ellátást, de ennek még nem láthatók az eredményei.

A Szlovák Műszaki Könyvtár és a többi szlovák könyvtár munkáját is korlátozzák a tárolási és raktározási gondok. A második világháború után csak a Szlovák Nemzeti Könyvtár költözhetett a Matica Slovenská új épületébe Turócszentmár-

tonba. A Szlovák Műszaki Könyvtár, a Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtára, valamint a Szlovák Pedagógiai Könyvtár egyaránt nehéz helyzetben van. A jelenlegi feltételek nem teszik lehetővé a Műszaki Könyvtár számára, hogy gazdaságosan és hatékonyan működjön. Nincs elegendő raktári hely, nincs elég olvasótermi férőhely, nincs mód a könyvek szabadpolcos elhelyezésére. Csak az utolsó két év műszaki folyóiratainak számai, ami több mint 1.200 cím, fér el a 80 négyzetméteres szakolvasóban. A különböző részlegeknek Pozsonyszerte szétszórt elhelyezése sok időt vesz igénybe a könyvek beszerzésénél, a feldolgozásánál, a katalogizálásnál és a kölcsönzésnél. A szétszórt elhelyezés ráadásul rendkívül megemeli a költségeket is. A közeljövőben a Szlovák Műszaki Könyvtár egy 10 millió dolláros beruházás keretében új könyvtárpépület felépítését tervezi, amelyben a Műszaki Könyvtár mellett a Szlovák Műszaki Egyetem és a Szlovák Pedagógiai Könyvtár is helyet kapna. A jövőben a Könyvtár a műszaki és regionális felhasználók igényeit a következő szolgáltatásokkal kívánja kielégíteni:

- a tudományos és szakkönyv állomány építése az adott gyűjtőkörnek megfelelően, fenntartva a szakfolyóirat állomány építésének folyamatosságát, és a speciális dokumentumok (szabványok, szabadalmak, vállalati irodalom) állományának építését;
- a műszaki irodalom kumulatív katalógusának befejezése, és hozzáférhetővé tétele online formában, a szlovákiai tudományos és műszaki könyvtárakkal együttműködve;
- információs szolgáltatások biztosítása és támogatása hazai és külföldi adatbázisokból, az ezt követő konzultációkkal, elemzésekkel, műszaki fordításokkal és újdonságértéssel;
- az Európai Közösségből származó dokumentációs adatállományok kialakítása és ezek hatékony felhasználásának biztosítása;
- speciális kapcsolat kiépítése a könyvtár és a selmecbányai tájvédelmi központ között;
- a számítógépek korszerűsítése, és a Szlovák Műszaki Könyvtár további gépesítése;
- a tudományos és műszaki információ központjának létrehozása, a Szlovák Műszaki Könyvtár, a Szlovák Műszaki Egyetem és a Szlovák Pedagógiai Könyvtár igényeinek megfelelő közös épület felépítése.